

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 31.

У НОВОМ САДУ 31. ЈУЛИЈА 1886.

ГОД. II.

ДЕСИМИРЧАД.

I. П р а в а с р е ђ а.

Седа сунце па облаке злати,
Ја се лактом налег'о на врати',
Па у срећи већи и од краља
Гледам жену, где вечеру спраља.
Вечерасмо. — Она ста да свира
Бујне песме с извор-гласовира.
Ја је пратим егедом и гласом
А чедо јој игра под појасом.
Аој собо! Ао стане мили!
Та све миље ви сте надмашили.

II. Н о в о р о ђ е н ч е.

Ој тичице у зеленом лугу,
Добиле сте једну нову другу;
Једно тиче, што и ноћу поје:
То је мало Десимирче моје.

III. Б а ј и ! П у ј и !

Пун се месец на таласу љуба,
Успава га песма од славуља.
Нит је талас, ни славуја певке,
Већ је мати код њене колевке.

IV. Д о б р о д е т е.

Уз корито стоји и лонац и ђупа,
Јер ће мајка дете своје да окупа.
Водицом је мије по руци и нози
А у себи збори: „Боже јој помози.“
Не боји се воде то детенце наше,
Ножицом се праћка а рукама таше;
К'о грленче мало, тако мило гуче,
Док јој мати чисту кошу не обуче.

V. П о д л и п о м.

Липа мири, месечина тија,
Славуј песму тишином извија,
Звезде трепте са висине свете,
А под липом ја, жена и дете.

Мита Калић

ЈУСУФИКО И МЕЈРАМИКЈА.

ИСТИНИТА ЦРТА ИЗ БОСАНСКЕ ПРОШЛОСТИ.

I.

Ако ли смо га са сажаљенем гледали!
Био је то Јахудија са широким плећима,
перавим лицем, жутом косом и брадом.
На глави је имао нешто налик на фес, а био је вас поцијепан.
Јелека није ни имао. Парче копарана покривало му је голо тијело,
што је вирило кроз подрту кошуљу.

Било лето, била зима, он је увјек ишао бо-соног, у изјелим нанулама. Око себе носио је уже. Њиме би се опасивао, кад би легао на

даске да спава, а иначе би га увјек преко рамена оплео, као оно ватрогасци. То га је уже ранило, јер је њиме пртио терете, што би му их по који милосник дао да цима за неколико пара.

Па ипак је био задовољан.

Јео је по један пут на дан. Кад хоџа заокујише на џамији подне, он би отишао у екмеџије, на би узео један каплам за двадесет пара; а ако би што више заслужио, онда би са тим капламом отишао гдје на дућан, па би

дао трговцу, да му успе у каплам чиста уља за десет пара

То му је био ручак. Али за чудо, никад није отишао гдје у хан да једе, већ са оним капламом право у авру. Кад дође до ње, отпаше уже, па га мете уза зид, а на њему свој ручак. Затим дигне обе руке про главе па се стане клањати и нешто шапутати. Тако стоји по неколико минута са раширеним рукама а затим се стане грохотом смијати, почне руку о руку лупати, а ногама се бацакати.

»Јехова! Јехова!« То му је била пјесма, којом је славио бога, па тако у пјевању, лупању руку и бацакању ногу полако би трипута обишао око авре. Смијао би се и кезио, па последије би сио уза зид, па би слатко свој ручак покусао.

»Јусуфико! Јусуфико!« тако би викала деца њему. А он би се само смијао на њих. Нико ме није никад ништа учинио. Ако би га које неваљало дијете и паругало, он би га повијао; а ако му дође шака, онда би се опет слатко насмијао и пустио га.

Само покаткад би се промијенио. Очи би му се закрвавиле а све тијело задрхтало. То је било онда, кад су хтјела дјеца да га се отресу.

Повиче ли једно само: »Јусуфико ево зафтије, сад ће да те воде у полицију!« он се вас стресе, стане се обазирати, прикупи уже око плећа, па стане бјежати.

Обично у томе страху јурне у коју кућу, завуче се у какву мрачну магазу па ту сједи по читав дан. Нико се није њега бојао, јер није никад никоме уграо. Ако га газда од куће нађе, запита га:

»Јусуфико, како си?«

»Добро, газда! Сакрио сам се; траже ме зафтије, да ме воде пред пашу, хоће да ме посијеку. Мејрамикја моја, Мејрамикја!« Ту би обично уздао, а покаткад би и сузу пустио.

Често би се догађало, да га нико по шест седам дана не види. Дошао би изненада сав изгребен и подрт. Последије се тек дозна, да се по некаквим шљивицима и гудурама провлакао, све страхујући да га не би зафтије ухватиле.

Приновиједају, да је једном на једну Јахудинку нападао.

Била је то лијепа дјевојка, црних, дугих коса и ватрених очију, као што су обично у Јахудинака. Јусуфико је угледао па као бијесан бик појури њој. Није се ни дотакао, него се почео испред њених ногу ваљати а са необичним је гласом викао:

»Мејрамикја! Мејрамикја!«

Дјевојка се скоро онесвјестила од страха, а он је једнако обигравао око ње и викао: »Мејрамикја! Мејрамикја!«

Мора да је та Јахудинка пробудила у њему какву успомјену.

Чудно је јадник скончао. Од чега се највише бојао, од тога је последије и настрадао. Испрва је био миран и никоме није сметао, али последије мораде га и полиција умиривати.

Било је баш вече. Јусуфико је ишао полако улицама пјевајући и играјући. На леђима је носио лествице. Није нико могао слутити, чега ради носи лествице. Кад је дошао до авре, наслони лествице уза зид, па се полако попне на авру до оних Мојсијевих таблица. Ту је стао. Свијет се све више слегао, најпоследије дође и надрабинер.

»Јусуфико! Сађи доље; ево зафтије!« викао је свијет, али он се није ништа обазирао. Лупао је само руку о руку и пјевао:

»Јехова! Јехова! Ево Мојсија!«

Најпоследије морадоше отићи по зафтије. Сваки се надао, да ће Јусуфико, кад угледа издалека зафтије, сађи доље и побјећи. Али он оста као прикован крај Мојсијевих таблица.

»Доље, Јусуфико, ја ли ћемо те одмах водити паши и тамо посјећи!« викали су зафтије. И тек кад је један од њих поводио сабљу, стаде се јадник лупати у прси вичући: »Мејрамикја! Мејрамикја!« А затим га одведоше у полицију.

II.

Пурим-бајрам! Какво је то весеље код Јахудија! Куће су скоро по васцијелу ноћ осветљене, као да и они славе, као и Турци, свој рамазан. Кад прођеш кроз Јахудинску махалу или крај какве Јахудинске куће, мораш да запушиш уши од силне вике.

Дефле и на њима прапорци брује у ноћној тишини, и ма да не видиш, опет осјетиш, како лако играју прсти по утегнутој кожи на дефлама.

Обично би најстарија Јахудинка у кући у прочелу сједила и скрстила ноге на миндеру, а намазане црне плетенице, искићене са дукатима, лирама и игрмилуцима, спустила би напријед, па би у вас глас на све грло запјевала какву пјесму, а остала чељад, по њих десетдванаест, прихватила би у један глас. Затим би се младе Јахудинке ухватиле за руке и играле.

Пурим-бајрам! А ко му се не би радовао!? Још је и то обичај код Јахудија, кад је који намјеран, да се жени, он испроси себи дјевојку и под прстеном стоји дјевојка у оца свога по осам мјесеци, а послје дође младожења, да је води. Обично се то прошење удешава тако, да послје момак дјевојку води о Пурим-бајраму.

Како је Јусуфико жељно очекивао Пурим-бајрам.

Руменило и цвијет младости одсјајивало му је на младачком лицу, а црне су му очи сјевале живом ватром.

Мејрамикја, најљепша Јахудиња, вечерас ће бити његова жена.

Четири пуне године долазио је Јусуфико сваку вечер Мејрамикји под пенџере. Четири године грамзиво је гледао црне очи лијепе Мејрамикје, но никад је није могао бар за руку ухватити, а данас ће га она обла рука мехко загрлити, а она румена уста, о којима је могао само сневати, данас ће га пољубити.

Била је вечер. Младе Јахудиње искупиле се код Мејрамикје, да је испрате. Дефле и таламбаси лупају а дјевојке пјевају и играју.

Око поноћи доћиће Јусуфико са друштвом под фењерима, да води Мејрамикју.

Јусуфикова мајка спремила лијепе башчалуке, украсила собу и прострла младенцима.

Али ко ће да дочека поноћ! Јусуфико је и Мејрамикји био сваки тренутак вјечност: морао је он још једном видјети своју вјереницу.

Мејрамикја, као да му се надала, извиривала је кроз решетку малог прозорчића. Друге њене у оној гунгули нијесу могле ни примјетити, да Мејрамикје често нестаје.

Баш је хоца окујисао јацију, кад мимо њезиних прозорчића прође нека ханума. Мејрамикја се хтеде са прозорчића уклонити, али була махне на њу руком, да стоји. Бијела авлија на хануминој глави одсјеваше према поћној мјесечини, а невешто држање тијела у топлој црној фераци уљеваше Мејрамикји страх.

Ханума стаде код прозорчића и нетремице гледаше у Мејрамикју.

»Шта ћеш, ханума?« упита Мејрамикја, усправивши се крај прозорчића.

Ханума не одговори ни ријечи, већ приђе један корак ближе прозору, а руком свуче јешмак, што јој је скривао лице.

Мејрамикја је зачуђено гледала у хануму, која не шћеде ни ријечи проговорити.

»Шта хоћеш, ханума?« упита поново Мејрамикја и хтеде већ са прозора отићи. Ханума погледа око себе, да ли има кога, па како не би никога, приђе још један корак ближе прозорчићу и свуче боље јешмак са лица.

»Шта хоћеш, ханума?«

»Хоћу тебе.« одговори ханума и приљуби се сасвим прозорчићу,

»Јусуфико! Јеси ли ти?« кликне Мејрамикја.

»Ја сам ја, немој галамити, да ме ко не ухвати.

»А што уради то? Ако те ухвате?«

»Дошао сам, да те видим, јер нијесам могао издржати.«

»Ма прођи се беспослица, ухватиће те Турци, па тешко теби, а и мени жалосној!«

»Ево само да те видим, па одмах идем.«

»Хајде, Јусуфико, кући, да не удариш на белај, а и мене ће скоро да траже.«

»Нећу ти, Мејрамикја, ни лаку ноћ да кажем; та за кратко вријеме бићемо завијек заједно. Ја ти више доћи нећу; послаћу сватове под фењерима, да те мени доведу, па онда...«

Хтеде још нешто да каже, али га прекиде ага неки, што туда прође.

Јусуфико се скупио, оборио главу а леђа окренуо Турчину, да га не позна. Али ага, као да се нечему осјетио, те полако мимо њега допа хоше, па се ту мало прикрије, да дочека хануму, али ханума још стоји код Мејрамикјина прозора. Да је било по Јусуфиковој жељи, никад се не би са Мејрамикјом ни растајао.

»Хајде, Јусуфико, да те ко не ухвати; ови ага, што прође, мал те није уочио.«

»Погледај ме још једаред!«

Мејрамикја га слатко погледа.

»Тако. Е сад довале!«

»Еј садиле!«

Послје тих ријечи оде Мејрамикја са прозора а Јусуфико према хошету.

Таман Јусуфико до хошета а ага пред њега. Јусуфико навуче боље јешмак на лице а авлију привуче боље себи па убрза кораке. Што ханума брже напријед, то ага све више за њом пристајаше. Час истрчи један корак напријед, те застанувши завириваше испод јешмака, не би ли како лица угледао: час би опет застајао, па гледао у ноге, не би ли угледао кунцуре; али је Јусуфико био права ханума па је и жуте фирале обукао.

Дошоше и до другог хошета. Ту је требао

Јусуфико да савије на лијево, да кроз неки теснац дође до своје куће; али да замете Турчину траг, окрене на десно, прекрсти руке напријед, на трбух, као што то обично хануме чине, па убрза кораке, што је боље могао.

Али злослутни ага не престаде за њим пристајати, већ облеташе око хануме час напријед, час отрагу, и на лијево и на десно, да се већ Јусуфико и престравио. Сусреташе другог Турчина, па му ови злослутни ага пришапну нешто по турски, те стаде и ови за ханумом пристајати. Не прође ни мало времена, а то ти се јато Турака искупило те опколи хануму па је стаде завиривати.

Ханума је оборила очи и сагнула главу, да је не може нико видјети у лице. Окретала се час лијево, час десно, не би ли како несретним пратиоцима траг завела, па кад хтеде на раскршћу да удари широм и видницом улицом, пратиоци јој пут заградише, а она мораде ударити другим неким мрачним теснацем, гдје се нијесу ни два човјека могла разминути.

Сад навале пратиоци око ње и с приједа и отрагу. По неки се насмије и закашљуца, а други ће: »Џанум дилбер, чија је ова ханума?« А неки ће опет: »Вала, тако ми Алаха, ово није ханума, јер јој ни султанија равна није, мора да је Алах из џенета ову хурију послао.«

Ханума не смјеше ни ријечи проговорити, него наже још брже корачати; али што су дубље улазили у теснац, то су пратиоци наприје све лакше ишли и заустављали хануму. Док стигаше до неке чесме, онај први ага, што ју је пратио, прискочи са отрага хануми, ухвати је за руке, па их присомити остраг на леђа и повиче: »није хурија; инсан је, ма није ханума, већ човјек!«

Истом што он то проговори, док навалише остали Турци; здераше хануми са главе авлију, раскопаше по лицу јешмак, оборише је доље, да се боље увјере, а кад угледаше лице, то не бјеше хурија ни ханума, већ лијепо јахудино момче.

»Хо, моји јарани, не рекох ли вам ја, да је ово мушко чељаде; гдје би наша ханума стајала под пенџерима, кад јој није у закону!« проговори они први ага.

»Еј никака вјеро!« прихвати други Турчин. »Како си смио, да поганиш то одијело, које је Алах само својим правовјернима оставио, да носе?«

»Шућур аги, који нам га ухвати!« настави

опет други један од пратилаца. »Тај поганик ваљда је и у наше хареме нашим женама одлазио.«

»Ма лијепо момче,« рече други; »да оде султанији, ни она га не би издала.«

»Хоћемо ли ми да му судимо? У камен с њиме, јер није поганик вриједан, да га турски куршум пробије« повикаше неколицина.

»Дај да га водимо на крај оне шуме, па ћемо га удавити са ужетом, да зна, како ће да погани праву исламску вјеру!« завика друга колицина. Али један као највиђенији и најстарији ступи напријед и за тренут заћуташе сви.

Јусуфико, слушајући, гдје му се пред очима изриче казна, преблиједи, а прва мисао на смрт одлети му Мејрамикји, која може бити ништа о несрећи и не слуги, већ слатко тоне у мисли на сладост, која је скоро очекује.

»Браћо Турци!« поче они Турчин. »Немојте сами да судите, већ хајте да га поведемо паши. Он је прави Турчин и правовјерни. Уз њега је кадија и муфтија, који знају, шта у корану пише, пак шта они осуде, нек смо и ми томе каил.«

»Таман ћемо тако!« повикаше сви. »Дајте који појас, да ово псето вежемо.«

Одрешеше неки појас и савезаше Јусуфиду руке на леђа, па га поведоше у беладиду, а оданде ће ујутру пред пашу.

На вратима од беладиде дочекаше га турске страже, те кад разумјеше шта је било, ударише Јусуфиду и на ноге и на руке тешке лисичине, па га тако сапутана одведоше у најдоње, најмрачније и највлажније подруме; отковаше тешку и велику алку од гвоздених врата, па га гурнуше у влажну помрчину, у којој се легали пацови и мишеви.

Док се Јусуфико пребијао по помрчини, тражећи бар парче тафте, да се мало наслони, донде отрчи један зафтија у пашин конак и јави му за лажну хануму. Као што је био паша расположен, да коме поганику вечерас одруби главу, заповједи, да му се Јусуфико доведе, а он сазове диван од онијех Турака, који су око њега вавијек били.

Засједе мудри диван око паше. Прекрстише ноге на миндерлуцима, запалише који дуге чибукке, који наргиле, па очекиваху бијесно Јахудино момче.

Како се отворише врата и Јусуфико ступи унутра, загрмље паша:

»Ти ли си тај, што се у хареме турских жена увлачиш?«

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

»Свјетли пашо, није...«

»Мучи, псино погана! Гдје ти је ђефил, да посвједочи, да се нијеси у хареме увлакао?!«

»Јесте, свјетли пашо, тако је,« прихватише остала господа на дивану. »Дотужа нам то Јахудиначе, ружећи нашу вјеру и газећи закон Мухамедов.«

»Куда си се вукао?« упита га паша. »Нудер пашчета поганичког! Та ти си море и у мој харем долазио?«

»Вала бива и код нас је«, наставе остала господа.

»Моја ханума није рађала четрнаест година, а сада је понјела«, дода горостасан неки бег. »Нијесам се осјетио, ко је, ама увјек су биле пред вратима моје хануме фирале Нико други, то је ово пашче!«

»Шта мучиш, псино?« дрекну паша. »Чујеш, што бесједе ова господа на дивану? Казуј брзо, тако те зла срећа понијела нећеш живе главе одавде изнијети.«

»Свјетли пашо, нијесам оном бегу одлазио, већ у друге моје...«

»Дакле је истина, што казује диван. Гавази вјерни, одведите то пашче, па га ноћас жицом удавите и одсејците му главу, па ми је сјутра донесите!«

Јусуфико се на ове речи вас обнезани. Склопио руке па тако моли, а руке му дршћу као од грознице. Пао на кољена па плачући моли: »Свијетли пашо, немој ми главе сјећи, тако ти жив, ко ти је најмилији! Поклони ми живот. Шта ће без мене моја стара мајка и вјерна Мејрамикја! Дина ми, свјетли пашо, никаква зла не учиних.«

Насмија се мудри диван на нежне ријечи луда Јахудиначета, а паша сијевну ватреним оком и громким гласом:

»Бре фукаро, не бенетај ми, јер ћу те сад на колац.«

»И право је џанум,« прихвате остала господа. »Ко грди пророков закон, у закону је, да на коцу погине.«

Лоше слуге горег господара ухватише јадног Јусуфика, дигоше га са пода, на ком је клечећи лежао, па га изведоше напоље, а оданде га одведу опет у мрачне подруме, где ће да изврше вољу свирепог господара.

III.

Још час два па ево и поноћи. Јадна је Мејрамикја у срцу своје стварала сладост, коју ће за неколико тренутака уживати, а није ни

слутила, шта јој драги Јусуфико страда и какве муке пати.

Искупили се сватови на дому Мејрамикјином; лупају дефле а звече они прапорци на њима, да се све хори; пјевају Јахудиначе, да весело испрате своју другу.

Али се на дому Јусуфикову мало ужурбали, нема им младожење. Одмах се осјетило, да је Јусуфико морао Мејрамикји отићи, те потеци тамо, а кад им Мејрамикја исприча, како је био код ње Јусуфико прерушен у булино одијело, одмах се досјете јаду, те потеци онет у беладидју, не би ли га како у животу нашли.

Кад упиташе стражаре за њега, ниједан не шће рећи, шта је са Јусуфиком, него набусито одговоре: »Нека, пашче једно, главом плати.«

Моли, куми, преклињи стражаре, да им кажу, гдје је Јусуфико, али они ни хабера. Док се најпослије не умилостивише, кад им Јахудије дадоше неколико бијелих мецедија бакниша, те им стражари рекоше, да је Јусуфика паша осудио, да га удаве жицом а главу да му одсеку и сјутра њему однесу, и да ће сад ићи двојица, да га у подрумима удаве. Још их за добар бакниш упуте, да оду зафтијском бинбашу, те да га моле, да га до сјутра не посјеку, па ујутру да оду пашу и да га измоле.

Одмах Јахудије одлете зафтијском бинбашу, те моли и преклињи клечећи, да до сјутра Јусуфика не посјеку и тек кад му дадоше сто здравијех дуката, обећа им, да га неће посјећи вечерас, те Јахудије послѣ одоше Јусуфиковој матери и Мејрамикји и казаше, шта је са њиме, те засједоше Јахудије ту и почеше се договарати, како би Јусуфика од паше измолити, па закључе, пошто никако другаче не могу, да га од паше новцем откупе. Одмах се раздјеле и пођу по осталим Јахудијама, да моле за прилог, да могу од паше откупити главу, и кад је свануло, скупили су преко шездесет хиљада гроша.

Једва дочекаше, да се одани, да могу што прије пред пашу да оду, јер нијесу имали вјере у оном Турчину; та знали су, да су Турци старе варалице.

Кад је сунце већ добро одскочило, крену се у паше. Пријаве се неком чибугџији, а овај, пошто се врати од паше, каже им, да их паша неће да прими.

»Нужда болац,« одговоре Јахудије. »Селам свијетлом пашу, вијерна јахудиначета раја љуби му skut и ногу; носи му златне дарове.«

Оде чибугџија опет пашу и јави, да јаху-

динска раја носи поклоне свјетлом паши и моле,
да их свјетли паша прими.

»То су сабалије, носе срећу; пусти их нек
уђу.«

Уђоше Јахудије и падоше на кољена, љу-
бећи тле пред пашом.

»Какво добро, Јахудије?« упита паша гром-
ким гласом.

»Алах на небу, цар у Стамболу, па ти,
свјетли пашо!« одговоре Јахудије а погнули
главе и руке држе прекрштене на прсима. »До-
шли смо, да ти се поклонимо и да ти дамо мале
дарове за велика добра, која нам чиниш. Ју-
трос смо учинили дову у нашој аври за твоје
здравље, да нам те алах дуго подржи, јер знамо,
да нам ти увјек добра чиниш, и ником ништа
неће валити.«

Ту извадише Јахудије свилену кесицу са ду-
катима и дадоше паши.

»Шта је ово, рајо?« упита паша.

»Мали поклон, свјетли пашо,« одговоре Ја-
худије.

»Колико је овдје?«

»Мало је, господару, за твоја велика до-
бра... та педесет и пет хиљада гроша у здра-
вијем дукатима.«

»Алах бил бериџатверси!« промрља паша
на мало разведри лице. »А шта желите, Јаху-
дије?«

»Ама, свјетли господару, неко лудо момче,
Јусуфику, учини ноћас неку будалаштину.«

»Ма ја сам наредио, да га ноћас посјеку.
Ако хоћете његову главу, сад ће је гаваз до-
нијети.«

»Заслужио је, свјетли пашо, да га и на ко-
лац набијеш; ма те молимо, пошто је још лудо
и нејако, ваљда га је Алах од смрти сачувао,
па да га нама жива предаш, да га ми казним
и поучимо.«

Ту се паша мало замисли, па се окрете
своме гавазу: »хајде потечи у зафтију и питај,
јесу ли удавили ноћас оно Јахудинче; ако га
нијесу, нека га мени доведу.«

Одјури гаваз у беладiju и за часак ево ти
бинбаше зафтијског и Јусуфика под стражом.

Уђе бинбаша унутра и поклони се паши до
црне земље.

»Море, бинбаша,« проговори паша онтрим
гласом, »јеси ли ти ноћас удавио оно Јаху-
динче?«

»Нијесам.«

»А што?« дрекну паша.

»Ево моје главе у замјену, свјетли пашо.
Нијесам смио, да га посијечем, а жице нијесам
имао, да га удавим, већ сам чекао, да отворе
чаршију, па да узем жице.«

»Захвали се Алаху!« окрене се паша Ју-
суфику, који је као махнит по соби зверео.
»Ето вам га, водите га!« ману Јахудијама.

»Пољуби свјетлог пашу у skut и панучу.«
кликосе Јахудије Јусуфику па га гурнуше на-
пријед.

IV.

Једна ноћ борбе са душом колике трагове
остави за собом! Та није то ни ноћ била, него
неколико часова пред зору. Лако је ономе, који
то неколико часова проспава; чини му се као
да није више од тренута преспаво. Али пи-
тајте јадну Мејрамикју, колико је то, кад се
душа неколико часова очајно бори; кад у јед-
ном тренутку хиљадама мисли оптерети човјека.
Онда три часа нијесу три часа, него три огро-
мна вијека. Питајте Мејрамикју, шта је борба
са душом; али не треба, нити може она да вам
то ријечима исприча. Погледајте јој бијелу косу,
која је до пре неколико часова црна била као
поноћ, а сад за неколико часова осједила. Ста-
ните са Јусуфиком, па ћете познати на њему
мале трагове махнитости, и то је све било у
неколико часова најочајније борбе.

Али то није могло ништа сметати силној
љубави. Они се узеше. Бар један тренут среће
нека заслади горчину читавог им вијека.

Послије подруге године умрије Мејрамикја.
Тај је удар пореметио Јусуфику памет сасвим.

Сваки дан је ишао на гробље и пјевао око
гроба. А кад једном опази тамо зафтије, не
смеде послије никад отићи на гробље.

У лудилу је своје био доброћудан.

Кад га оно свукоше силом са авре и од-
ведоше у беладiju, док се мало не умири, по-
боја се јадник да га неће жицом удавити и
главу му одсјећи, те отпаше своје уже, што је
око леђа носио; зубима га прегризе на двоје,
па једном половицом упетља себи руке, а другу
половицу привеже за гвоздена врата и о њој
се објеси.

Стражар, који је ту у близини био, каже,
да је више пута чуо: »Мејрамикја! Мејрамикја.«

Бождар Н. Вршчанин.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ДЕТЕ.

(Л. АЈХРОТ.)

а сам снив'о чедо живо,
Где ми мале руке свија —
Умр'о ми је к'о маторко,
Кад су деца најмилија.

На боне га стискох груди,
Душа стала, речи неме,
Мишљах, да ћу сићи с ума
Од те среће преголеме.

Гледах, где се смешка, гуче,
— Надземаљску ту милину —
Задрхтах у полусанку,
А варљиви санах мину.

Још осећам на свом лицу
Пољупце и миловање;
Ох, срећан сам, — добри људи,
Не слушајте то јецање!

Рајко.

ИРИНА.

НОВЕЛА СВАТОПЛУКА ЧЕХА.

ПРЕВЕО П. ПАДЕЈСКИ.

(Наставак.)

IV.

Дог дана у вече читао је Свеслав у високој постели са свиленим завесама записе грофа Јулијана даље. Састајали се из већих и мањих одељака, који су даље били све небрежљивије писани. На много су места били испрекидани и непотпуни.

Чиме ме привлачила к себи? — почињао је први одељак. — Превртао сам данас албум, лист по лист, од величанствене главе сестре Меланије, с тим сјајним бриљантима у коси и гордом, аристократском самосвесћу у оку, па све до последње — што је у њему — и уверио сам се, да ни на једном лицу ни трага нема особитом чару, што је у Драгојлове Јулије. Њу не бих уврстио у ту збирку; изгледала би међу њима као росан, нежан шумски цветак у вештачком стручку за игранку. Каква је то невиђена драг у сваком њезином покрету! Каква детиња веселост у смејању! Душа је њена чиста и прозачна.

Полак је још дете. Очевидно је у уском видо-кргу одрасла, а гледала је у оно, што ми светом зовемо, само кришом. Па ипак, како је рада да упозна те непознате радости, како би жељано да дође ближе зрацима тог непознатог, жарког сунца, где би се тек онда у пуној, чарној лепоти развила а — можда и увела.

Често јој сликам тај други, непознати свет. За то време чудо да ме сопствене речи не занесу. Радознало ме слуша, уснице јој дршћу, око јој далеко засветли а прстићи чупкају невином цветићу листак по листак. Кад обично седим к њој нагнут и с неисказаним миљем посматрам, како јој се, док говорим, немирно таласају груди, долазим себи, као де-

мон у чудној грузинској повести, кад шапуће своју грешну науку кнегињици у сну.

Да ли да поновим ту жарку изјаву, коју је прекинуо пољубац на белој јој ручици? Није знала, шта то значи. Мало је можда премишљала а онда се смирила и заборавила. Да ли да постанем змија у том рају мужа и жене?

Смелић ми је некако загонетан. Кадгод се за њим осврнем, видим му око на мене упрто с чудним изразом, као у зависти и гњеву, само да плане. Али му брзо опет нестане оних бора са чела па ме гледа сасвим мирно. Обично је замишљен и ћути као и пре.

Ућићу полако у тајну његовог живота. Можда му чиним криво, али једна ми мисао пада на памет — мисао, да је Смелић агент револуционарне какве странке. Шиле писма на све стране света, прави тајне путеве, прима каткад посете из далека, посете врло сумњиве. На сваки му је начин у глави чудан политични програм. Чини ми се и то, да му повратак у завичај ускрађује прозајичан неки анђео с пламеним мачем.

* * *

Данас сам заповедио Јакову, да нам спреми ствари. А кад је и последњи завежљај хтео да веже, казао сам му, да опет све онако намести, као што је пре било. Остаћу ту. Не знам, бога ми, откуд ми дошла та помисао, да напустим бојиште, на ком сам већ скоро господарем.

Сад зацело знадем, да ми није одолила. Знам, да у Драгојлу воли добротвора, јунака, пријатеља, мужа. Знам, да мене око њено друкчије гледи него Драгојла, кад иде с инструкције.

Шта ми смета, да узберем цветак, који се сам к мени окренуо, да се наситим блага, за којим сам

већ толико жудио? Да ли поштовање према вези, која ју с Драгојлом везује? Па! Супарништво на тај начин дозвољена је страст нашем сталезу, као и слабост за ловачке псе и коње, лов и опкладу. Или ми је на путу особа Драгојлова? Па и он је више од полак крив. Зашто је тако нем и хладан поред нас, зашто нас оставља насамо, зашто нам окреће леђа, кад јој стиснем подану ручицу.

Чудне, чудне ми се мисли врзу по глави. Чини ми се, да се Смелић бори с нуждом, да се из петињих жила упео, да пред њом своја врата затвори. Тешки ноћни посао упреда му из дана у дан све тамније сенке у лице, све већу меланхолију у усне. Сваким даном изгледа све горе, на челу му све већи број бора. Притом чисто расипа на женине украсе; сваки дан јој донесе по штогод за косу, раме, бујне груди.

Чудне су ми мисли у глави. Плебејска част има шире границе, него наша, а нужда је врло добра учитељка.

* * *

Повлачим свечано натраг, чиме сам Драгојла укоравао. Позвао ме на двобој. Ево предамном црно на бело: „Сутра између девет и десет часова чекају вас на острву на манастирским развалинама. Нико нам више не треба, сами ћемо се изравнати“.

А ево узрока томе. Јутрос посетим Јулију. Седла је у соби сама код прозора. Јавила ми је, да јој је муж на тајном неком путу, и да се до вечери неће вратити. За час смо стајали ћутећи једно према другом. Она је леђима била окренута прозору, коса јој је додиривала зелену завесу а једном се руком опрла о зид. Ја сам стајао недалеко пред њом и гледао пун жудње дивно њено тело, заталасане груди и мило оборено лице. Почео сам говорити о стварима, о којима смо пре само погледима спомињали, с почетка тихо и лагано, онда све с већом страшћу, док напослетку, као луд обузет љубављу, нисам довршио безбројним ватреним пољупцима на руци, челу, образу, очима, усницама. Сва је дрхтала у мом наручју, руком је покрила лице, али свеже, мале уснице остављене су биле на милост и немилост мојим страсним пољупцима. Под полак отвореним трепавицама видио сам јој сјајан жар у оку.

Брже извуче лако и другу руку, сакрије лице и промуца: „ах боже, боже!“ Сетила се ваљда Драгојла. Баш у тај сам тренутак погледао кроз прозор, на мах ми руке пустеше тај дивни стас. Сматрио сам Драгојла, али не као онда у духу, него баш зацело. Није далеко био. Гледао је амо из баште кроз прозор. Какав је то био поглед! Варнице су му из очију летеле, усне је зубима стиснуо а пеницу на груди метнуо. То сам ја све својим рође-

ним очима видио, а не да сам себи као пре на манастирским развалинама само уобразио био.

Кратко је време тако гледао, а онда се уклонио. Јулија га није приметила, јер је леђима била окренута прозору а лице притом рукама покрила. Не потраја дуго, а ево Смелића у собу. Кад га је Јулија у вратима видела, умало што није пала, глас јој умукао, лице је руменило и бледило. Али је он није ни погледао, махнуо је руком, завртио главом и остао нем.

Али гле, писмо је проговорило место немих уста. Верујем му, ићи ћу без сведока. И тако је сад све на путу, којим ћу као стрела да полетим; на крају тог пута паћу или у Јулијино наручје, или с разбијеном главом на гроб младог калуђера.

* * *

О боже, како се то изменило! Кад сам у јутру те пиштоље пунио, мислио сам, да их пуним црним и белим танетом своје судбине. А гле! Резолуција се сврши и без њих.

Кад сам се попео на развалине храма, спазио сам Драгојла, где седи на гробу искушениковом. Главу је наслонио на руке, а њих опет на колена. Седећи тако непомично на каменој, маховином обрастој плочи, посред сувих китица и венаца, које је Јулија свеже и мирисаве доносила, био је средиште тужне меланхолије тих дивних рушевина.

Кад сам се већ приближио, дигао је главу. Лице му је било блеђе него икада досада; тамне очи, пола заклопљене, гледале су на мене као иза сна. Мало је тако гледао; онда скочи, протре руком чело и пође ми на сусрет. На лицу си му читао равнодушност, али по грчевитим покретима усница рекао би, да је доста био узбуђен.

„Хвала вам, што сте дошли“, рече ми тихо. Без околишења пружим му отворену кутијицу, где се на сомоту два једнака самокреса сјајила. „Узмите један,“ рекох му хладно, „или сте ви можда друго оружје изабрали?“

Изненађено је погледао на самокресе, а онда махне руком, као да не прима: „чувајте их за једитијију цел, господине грофе!“ рече ми и насмеш се горко. „Чудите се, да знам за тајну вашег сталеза? За час ће вам све јасно бити. Затим знајте добро, да штедим крв за ствари важније и достојније, него што је љубав једне жене. А шта бих постигао вашом смрћу? Зар се не би узносио ваш дух, осветљен мученичким заром, на веки нада мном и оним рајем, из ког сте ме ви за живота истерали?“

„Јесам ли за то дошао, да слушам ваше попованье?“ упаднем му у реч.

„То не, господине!“ одговори ми за чудо мирно.

„Ви сте дошли, да из мојих руку примите адиђар, без ког ћу ја бити највећи просјак на свету. Од овог тренутка је моја Јулија сасвим ваша; ни моја се сенка неће више на њеном путу видети.“

„Шта говорите“, повичем, „Јулија —?“

„Она је ваша и сасвим ваша“ потврди Смелић, седне затим на могилу, а даде знак, да и ја седнем. „Чујте ме тако мирно, као што ћу вам ја приповедати. Познали сте делимице моја начела и ексцентричне назоре, као што их ваша терминологија назва. Ја сам још већа луда, него што ви и мислите. Ти назори ми нису само у устима, већ и у сваком зглавку: њих се држим при сваком кораку, њих испуњавам до крајности. За њих ћу да радим и трпим, за њих да живим и умрем, ма ми свет на главу метнуо лаворов венац, или капицу која се меће лудима. С тога гледишта пресудите мој рад. Говорио сам сâм себи: кад су човек и жена искрено једно другом наклонени и ништа на свету нема, што би им милије било, него сами себи, нек се узму за руку и нек иду једним и истим путем. Али, кад се љубав угаси, кад се наклоност обрати у мржњу — нико никог нек не држи силом за руку. Та није нико ничији роб или ствар, а ништа их не веже, доли међусобна љубав, Нико нема права, да их везује другом везом, која се не може одрешити, те једно друго до гроба да мучи својом мржњом и љубављу. Таквом везом нисам ја с Јулијом везан“.

„Како?!“ повичем ужаснут, „Јулија није ваша жена?“

„Била ми је жена“, одговори Смелић с уздахом. „Али руке наше није везао ни закон ни свештеник. За лепе звездане ноћи, опијени слатким миомиром, наслонили смо главу нуз главу а ја сам шануо: Јулија, драга, хоћеш ли ићи самном у свет, хоћеш ли сносити самном и добро и зло, хоћеш ли ми би-

ти жена по једином закону љубави, без обреда и ништавих обећања? Она ми је одговорила: хоћу да те љубим — али реч „вечно“ не даде јој мој пољубац изрећи. Таква је била наша свадба. Настали су да ни среће, о чему сте се уверили. Гађио сам лепу наду, да ће вечна бити. Али сад видим, да према мени осећа само захвалност, поштовање и топлу наклоност — а ви сте јој у срцу њеном први потпалили ватру друге, страсне љубави! Она је вољна, сасвим вољна; па нек иде за гласом свога срца. Уведите је у нов свет, у свет сјаја и шума, у свет раскоштва — нека тамо у слободи ужива њена анђeosка душа, нека се поноси сјајем, којим је ја немогах заодети. Али вас молим и преклињем: љубите је, а угаси ли се ваша љубав, љубите је бар као брат сестру. Очи ће моје из далека гледати, уши ће добро слушати, а дух ће је мој вечно облетати. Па нека сам далеко, далеко од вас, на први уздах рањене јој душе ево ме као савест пред вас, да вас подсетим на свето обећање, какво сад у вашим очима читам. Немојте је оставити, ја сам јој све и сва на свету био. Вудите јој свагда драган, брат и пријатељ!“

На последње речи устане, пружи ми десницу на растанак, па оде са жалосних рушевина.

Кад сам се у село вратио и једва чекао, да отворим врата од баште, видео сам Јулију код прозора у густом лознику, где је над цвећем нагнула главу и плавала. Приђем прозору. Јецајући пружи ми једно писамце:

Драга Јулија! Хвала ти на сваком милом погледу, на сваком загрљају, на сваком пољупцу. У листове своје памети мећем цвеће, што никада увенути неће. Ја идем за цели, о којој сам ти више пута приповедао. Твој Драгојло.

(Свршиће се.)

ДЕВЕТИ ДАН.

ПУТНИЧКА УСПОМЕНА.

д прије су походиоци Црне Горе Бог зна из које даљине долазили до Цетиња па се отоген натраг враћали. Путовало се на коњима кршовитом путањом а ђегођ је богме требало и пјახати на апостолски. Али сада туда лете лака кола; па ти стоји на услугу и пароброд, да се возиш преко блата скадарскога. Можеш ходити равну Зету до Подгорице пједећи у колима и у пароброду; а до године ће се моћи тако путовати кроз Црну Гору још и од Бара до Никшића, е је већ та комуникациона свеза с мора у средиште кња-

жевине у радњи. Па ко би се сада враћао с Цетиња натраг, а не знам јели ближи Ловћену Котор или Цетиње! А ће је Маглић на увору Пиве и Виситор на извору Лима!

Тако нам се било лако покорити доброту господаревој, који нам је ставио на расположење свој паробродић и наредио проф. Матавуљу, да нас прати. То је било ове године о Ђурђеву дану, Господаревом крсном имену, а био сам пошао на Цетиње у лијепоме друштву Саве Бјелановића, уредника »Српског листа, проф. Душана Јовановића, Јова

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Метличића, уредника »Драшкова Рабоша,« и Дабуда Врбице (преводиоца Омирове Илијаде), који је био у госте код мене сашао; па што мари да је снијег понамно мео, као о Божићу!

С Цетиња смо кренули у суботу у јутро у колима са нашијем старијем пријатељем Симом Матавуљем. На Црнојевића Ријечи чекао нас је готов паробродић. На Плавници су нас чекала опет кола, а на двије уре по подну били смо у Подгорици.

Равна Зета лежи до скадарског блата а окружавају их са свију страна унаоколо високе планине, које се к истоку губе у недоглед. К шјеверо-истоку види се као неки пролом планински, кроз који тек што се види оштри врх једне високе планине далеко, далеко као кроз маглу. Али се, мислим, не би ни видио, да га сунчана свјетлост не огрће; а то нам га још боље и љепше приказује, јер је с ове стране планина изнад свега оризонта наоблачена. Близу је онога пијаћног врха Пећ — дакле то је Стара Србија! К југозападу се види Ловћен а на шјеверо-западу Острог-планина — све то с једнога мјеста.... из Зете, те колијевке славе и величине србинске!

Али опис овога нашега излета с Цетиња до Подгорице оставио сам мом другу Бјелановићу,^{*)} премда не знам, хоће ли се моћи то описом назвати, може ли се излет описати. Хитали смо, управо смо лећели. Два наша друга морали су у понећеник у Котору осванути, да лаћом лојдовом крену. Тако смо у тридесет сати били до Везировог моста, под којим је цар Дукљан по народном предању прикован, на Морачи не далеко од Диоклеје, али до ње не могосмо стићи, е нас је ноћ стигла; разгледали Подгорицу, ту обједовали, вечерали, спавали и натраг се на Цетиње вратили.

Па још к томе на путу смо читали »Балканску царицу«! И ја ћу као милу успомену овога излета овај »Девети дан« посветити томе читању.

* * *

Бјелановић и наш војвода Драшко нијесу јој прије ни корица вићели. Матавуљ је представљао, а и ја сам је проучио. Прескочићу наше коментирање мота, и само ћу навести наш суд, да наш омиљени Змај није

*) Виђи »Дан девети« у подлиску »Српског Листа«.

могао љепше одличје ни од једног владоца, ни од једног пјесника добити, па смо се радовали радошћу најинтимнијом, најнежнијом једноме, потрешени најнежнијом харношћу према другој пјеснику, испуњени неописивијем задовољством родољубивијем, видећи — то сагласије душевно између књаза-пјесника и пјесника нашега најнароднијега...

Прескочићу и наше дивљење срећној посвети. Јели могао икоме боље књаз-пјесник посветити ово своје ћело него Црногоркама, које

Босе, гладне, трудне, наге
За нама се потуцате
По граница' домовине,
Да нам скромни тајин дате.
Ви нијесте од нас мање;
Кад наступе живе муке,
Воде, праха и олова
Пружају нам ваше руке.

Лијена мисао, праведна награда, која ти већ навјешћује природност и простоту класичну овога ћела, као што јој мото наслућује дух, који му даје живота.

Него ћу прећи на србинство пјесниково, што нас је највећма интересовало. Не треба заборављати, да је ту читав *stato maggiore* »Српског Листа«, органа српске странке на приморју, коју састављају Срби католици исто као и они православни, органа, који се у цијелом српству једини витешки бори противу читаве хрватско-поповске журналистике, што Србе католике хоће да у Хрвате претвори. Сасвијем је дакле наравно, да сам ја моје друштво најприје тијем обеселио; а случајно то своје сфаћање српства пјесник нам излаже одмах у првој појави првога чина.

Кнежевић Станко, млађи син Иван-бегов, справља се у лов, а долази му стариј брат Ђорђе, напљедник престола, да га обавијести о некијем државнијем послима, што се шјутра имају у савјету претресати, међу којима долазе и неки са Дубровником. Станко их с презрењем одбија, али му Ђорђе одговара:

То није тако ил' не знаш ништа.
Српски је брат, са српског огњишта,
Милога сваки син Дубровника.
Од вазда нам је Дубровник дика,
Богатством својим залога скупа,
Мудрошћу глава српскога трупа!

Ал Станко не попушта:

Рим, вјера њима — провала, зјало,
У ком је наше братинство пало!

Борбе.

Како за кога, за мене није;
 Ко тако мисли, нека се скрије.
 Опака миса' та нек се губи!
 Дубровник Зету ка' сестру љуби,
 А она њега признаје братом. . . .

Тако пјесника видимо на оној истој стази, којом је кренуо Доситеј, којом је Бранко кодо своје повео, стазом природном, која води јединству народном. Као што Доситеј и Бранко са својим савременицима нијесу условљавали српство са православнијем, тако га ни књаз-пјесник не условљава, »будући да закон и вјера може се промијенити а род ни језик никада«; *) коју су истину — рецимо отворено — православни били заборавили од четрдесет осме овамо у нашој књижевности, премда су је дубровачки пјесници Медо и Бан непрестано истицали србујући, колико икоји други српски пјесници.

Пошто је књаз-пјесник тако пригрлио Србе католике и изједначио их с православнијема у српству, он нам опредијељује односе српства према хрваству:

Зашто нам Руси ближи би били,
 Или за длаку Бугари мили?
 Црни попови с обије стране
 Да они могу мени да бране,
 Да ја не љубим, као год ове,
 Хрвацку браћу, те соколове?

Овакво сфаћање српства и његовога положаја према хрваству санкционира програм наш на приморју, који развијамо у »Српском Листу« одушевљено и постојано, зато би излишно било, да кажем, како нас је ово санкционирање с највишега мјеста усхитило. Ипак сам ја примјетио:

— Само да још није Звонимира ставио покрај Душана!

— Али кад Хрвати немају бојега, није пјесник крив, — не спомињем се, који ми из друштва одговори.

— Није пјесник крив, него је политика пјеснику скривила — ја одмах одвратим, па надоставим: ипак добра је та политика на Цетињу!

* * *

Проникнут свјешћу, да је књаз државе, која има велики позив у српскоме народу, пјесник

*) В. Српство и Православје у Отаџбини 1883. за Новембар.

се окренуо на прошлост те државе, и то на оно доба, у којем издише слобода цијелог српства, али не умире него се затајава у Црној Гори, да отолен опет подигне народ, да новим животом живи.

Турска поплава била је притисла нас Балкан до Будима. Још се само тој сили опирао Скендер бег и Иван бег. Први је био већ у рату с Турцима и Иван бег му пише помоћ. Да ту помоћ заустави, дошао је у Жабљак Ибраим-ага, султанов изванредни посланик. Лукви дипломат тада је употребио zgodну прилику, да се приближи славољубивом кнежевићу Станку, млађем сину Иван-беговом, и да баца у његову душу пјеме, које ће уродити богатим плодом, што даје предмет овој драми.

Станко предводи помоћ Скендер-бегу, али том приликом наставља преговоре у Арбанији са Ибраим агом, који сасвијем успијева. Станко ће се потурчити и Црну Гору предобити Султану, а овај ће њему дати цио Балкан, да влада.

О томе је Иван бег био извијешћен, те одмах позва Станка назад. На повратку сретају га два властелина, Деан и Перун, који му кажу, да је Иван бег све дозволио, па га свјестују, да се покаје па да ће му отац све опростити. Ту Станко брани своју намјеру, а Деан га називље издајцом. Станко прободје мачем Деана, па отолен бјежи у Турке. Али он страшно љуби Даницу и без ње не може. Даница га одговара од издајства и ту настаје борба између двоје заљубљенијех. Патриотизам Даничин не попушта славољубљу Станковом, нит овај првом, те Станко сам одлази, да се поврати с војском, да постигне, што је наумио. Али је турску војску црногорска разбила и Станко рањен остао. Даница иде по бојном пољу, да рањеницима помоћ пружи, међу њима находи Станка и моли га, да се покаје. Турци у томе налегуту, зграбе га, а он одговара Даници, да се не каје, него да јој се још нада у Скадру. И она збиља скаче у Морачу, да је понесе њеном драгану. . . .

Ово је језгра »Балканске царице«, којој би приличио наслов трагедије боље него »Јакшићевој« »Јелисавети« и Костићевом »Максиму«, који се истијем моментом српске историје баве; само што ова није по конвенционалном калупу раздијељена у пет чинова него само у три. Јер ни трагичнијег свршетка љубави, ни трагичнијег момента историјског

није могао пјесник изабрати већ и обзиром на ово наше доба, које је у многоме слично Иван-бегову, и које ће нашим потомцима изгледа-

ти можда још трагичније од доба Иван-бегова, у колико је опаснија у рукама непријатеља култура од варварства... (Наставиће се.)

Д. Томаговић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОРИГИНАЛНОСТ ПОЗОРИШНИХ ДЈЕЛА И „ПРОВОДАЦИЈЕ“ МИЛАНА САВИЋА.

Још у почетку лањске године — кад ме оно криви пријатељски савјети натјераше, да се латим ћорави посла уређивања српског књижевног листа — бијаш наумио, да под овим насловом изнесем на разматрање читалачкој публици неке своје назоре односно тужаба, које се често подижу на наше млађе драматске писце, да тобож „нијесу оригинални“. Тој мојој намери даде највећма повода књижица Д. А. Живаљевића „Један оригинал на нашој позорници“ (Београд, штампарија напредне странке, 1885.), у којој писац освађаше познатог новосадског комедиографа Милана Савића, да је у својој шаљивој игри „Проводације“ скроз и скроз имитирао Стеријину „Покондирену Тикву“, предбацујућ му, осим тога, сијасет техничкијех мана и формалнијех недостатака. Од оног доба протекла је обилата година дана, а мене ево тек данас допаде, да предмету неколико редака посветим. Свеједно: рећићу и ја као г. Живаљевић: *meglio tardi che mai*. Ама нек читаоци не помисле, да ћу се ја овдје упустити у ситан претрес горе поменуте критике, те можда уплести као књижевни судија (добар чоек) између Милана Савића и његова оптужитеља; ни најмање! Ова ће ми расправа пружити просто zgodну прилику, да изложим, како рекох, неке своје мисли о појму „оригиналности“ у драматским дјелима.

Нећу се дакле упуштати у мериторни претрес Живаљевићевих нападаја; него ипак, ради даљег развитка моје теме, потребито је, да овдје укратко кажем: гдје се ја, у погледу „Проводације“, ш њиме највише разилазим. Г. Живаљевић опажа, истина, „Проводацијам“ многу техничку па и унутрашњу недоскутицу, али им је, на његовијем очима, главна мана, што су роиска имитација „Покондирене Тикве“. Еле, прочитао сам ово дана помњиво оба комада, и морам очитовати, да не дијелим нипошто мњење г. Живаљевића; напротив, ја држим, да је туђа имитација најмањи гријех Милана Савића. „Проводације“ нијесу, додуше, никакво ремек-дјело; шта више, у колико се бар смије судити по читању, тај комад мора да је врло проблематичног позоришног ефекта, јер се акција посве тромо развија (*ça traine... рекли би Французи*) а ни ситуације нијесу увијек ло-

гичне, као ни карактери довољно обрађени ни свеђер досљедни; осим тога, као што је умјесно аутору већ опажено, не одговара ни наслов довољно садржају, а недоскутица правога комичног елемента кроз цијелу радњу упада јако у очи. Ово су, по мом мишљењу, крупније мане „Проводације“; дочим оптужбе плагијата, што се г. Живаљевић нашиће да путем сравњења докаже, немају врједности ни критичног темеља. Већ сама тезис двију игара различна је, а једине особе, које имају међу собом неку аналогију, то су особе *Феме и Радићке*, јер обадвије *проводацишу*, и адо се у спољашности сасвијем разилазе. Остала подудараша управ су незнатна.

Претпоставивши то, прелазим на саму ствар.

Ја мним, да се данданаас оригиналност једног позоришног дјела састоји више у форми (облику), него ли у садржају. Умјетнику је дозвољено, да своје градиво ма од кога узјамљује, тек да је зграда, коју кани подићи, тога зајма достојна. Ту недавно — а читаоци ће се можда сјећати — подигоше у Паризу велику грају на драматурга Сарду-а, да је у својој жалосној игри „*Odette*“ опљачкао италијанског комедиографа Ђакометија; но француска је критика ријешила Сарду-а сваке кривље, правдајућ га тијем, да је његова имитација далеко боља од тобож опљачканог оригинала. Не пита се дакле више, јели подлога изворна, већ како је писац своје дјело обрадио. То је велики Шекспир најбоље разумјевао, а за њим и Молијер, који бијаше себи изабрао за девизу: *Je prends mon bien ou je le trouve*.

И у истину, највећа је глупост захтјевати, особито од драматских писаца, *aisolument* оригиналност. То је једном казао домишљати Хајне, који у овом погледу наводи слиједећу басну: Једном је паук предбацивао чели, да она своје градиво са хиљаду цвјетића црпи, како би ш њиме мед произвела; „дочим ја“ — додаје гордо паук — „ја вадим своју паучину из сопственијех груди.“

Али је мед — мед, а паучина — паучина!

Чувени Флорентинац Лаврентин од Медићија (Lorenzino de' Medici), члан владалачке куће једнаког имена, написао је још у XVI. вијеку, у предговору једне своје драме (L' Aridosio), слиједећу ставку:

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„Предмет овај иде у штампу, јер свијет ст̄ара али се не мијења . . . те није више могуће ништа нова измишљати, и зато треба да се задовољавамо са старинама . . . По том се немојте срдити, што ћу вам опет приказати заљубљена момка, маторог тврдицу и лукава послужитеља . . . премда сте и досле таква шта гледали.“ — И тијем писац хтједе да изјави једну велику истину, која, ма да је од онда протекло више стољећа, као да многијема није још у главу уљегла, наиме: да оригиналност једног позоришног дјела не ваља тражити у устроју басне, него у карактерима особа, у нишчевом стилу, у личној му вјештини мотрења и сликања природе, и напакон у средствима, којима се служи а да басну логично развије и концу приведе. Кад би се оригиналност у басни састојала, могло би се казати, да ниједан од грчкијех трагика не бијаше оригиналан, јере сви узеше за подлогу својијех продукција исте недаће Агамемнонове породице. Еурипид је написао „*Диолига*“, а исти је предмет обрадио Расин у својој „*Федри*“; хоћемо ли зато овог пошљедњег назвати књижевнијем гусаром? Ко се не сјећа у Софокловој „*Илектри*“ дивна призора, кад оно сестра упознаје брата свога, ког давно плакаше мртва? Еле, у драми госпође Жирарденове „*La joie fait peur*“ налазимо исту сцену, па смијемо ли зато рећи, да је г-ђа Жирарденова опљачкала Софокла? — Нипошто. — А не помињимо Шекспира ни Молијера, чији су извори данас свакоме познати!

Чујте још и ову. Из једне енглешке комедије Додслија (Dodsley): „*The king and the miller of Mansfield*“

приио је француз Седен (Sedaime) предмет своје мелодраме „*Le roi et le fermier*“; а одавдје опет Коле (Collé) заплет своје „*Partie de chasse de Henry IV.*“; по којој је, најзад, Италијанац Федерићи скалунио своју шаљиву игру „*Enrico al passo della Marna*“; па ипак се сва та четири дјела битно разилазе, јер је сваки писац ствар на свој начин обрадио.*)

Одатле закључујем, да: кад бисмо пресуђивали о оригиналности позоришнијех дјела попут г. Живалевића, не би могуће било наћи једног оригиналног писца, почамши од Аристофана па до данас, све кад бисмо га златом плаћали! Кажите међутијем Гете-у, да његов „*Faust*“ није оригиналан, јер га је најприје драматизирао Marlowe; а тако исто Бајрону, да му је „*Kajun*“ прости рефлекс Гетеова ремек-дјела! Кажите међутијем Матији Бану и Јовану Суботићу, да су они прости копијесте, јер да је прије „*Милоша Обилића*“ и „*Цар-Лазара*“ Ј. С. Поповић написао своју жалосну игру „*Бој на Косову*“! Кажите . . .

Ама канимо се другијех примјера, јер иначе не бисмо никад свршили . . . Морал, који се из свега овога извлачи, јесте тај: да умјетности у опште није позната седма заповијед божја, и вјештаку, опет вељу, који сопствену зграду подиже, дозвољено је, да и цијеле ступове у другога узамљује, тек да је зграда, коју кани подићи, тијех ступова достојна.

У умјетности је облик све, садржај ништа!

У *Задру*, јулија 1886.

Марко Цар.

*) Виђи: F. Martini, Prefaz. alle Commedie di V. Martini; Firenze. Le Monnier, 1876

У М Е Т Н О С Т.

СЛИКЕ ЋОРЋА КРСТИЋА ЗА НИШКУ ЦРКВУ.

У 10-ом броју овога листа од ове године имали смо прилике, да укратко напоменемо похвалну тежњу сликара Ћорџа Крстића, да на иконама, које ради за иконостас Нишке саборне цркве, избегне стереотипност, која је у неколико овладала нашим новијим црквеним живописом, а да у рад свој унесе нове мисли, оправдане вером, историјом и предањима, и да га изведе свом оном техничком вештином, којом располаже. Крстић је тој лепој тежњи својој у свему дорастао, што је сјајно посведочио четири-ма до сад израђеним иконама, на којима се јасно огледа погођеност праве мисли и потпун склад измеђ уметничког схваћања изабраног предмета и његовог посве уметничког представљања. У томе складу и лежи права вредност сваког уметничког рада. Замисли и њеној унутарњој садржини треба да од-

говри спољни облик њен у свим деловима својим; у сликарству дакле, у цртежу, склопу и боји. На досадашњим радовима својим успео је Крстић да покаже, да право и истинито замишља и схваћа и да сад кичицом својом и бојом господари у пуној мери. С тога се иконе његове могу неоспорно назвати правим уметничким радовима.

Откако смо горе поменуто белешку донели — месеца марта о. г. — Крстић је свршио тамо наведену слику Богородице и израдио још и слику Спаситељеву. Све четири њиме досад израђене слике — смрт цара Лазара, свети Сава, Богородица и Спаситељ — износе нам својом подједнаком и потпуном лепотом најјасније живост и топлост његових осећаја и техничку способност, да те осећаје такођер живим и топлим бојама на платно стави. На

WWW.UNIBLIZISTSKA
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

сликама његовим познаје се, да су постале самосталним, преданим стварањем, да су потекле из уметнички загрејаног срца, те с тога тако лако и налазе пут к срцу гледалаца. Од ових ће сваки, био он зналац или не, морати признати, да су слике Крстићеве нов појав у нас; појав, који отвара нове погледе на уметност живописа у нас, и који нам је чини разумљивијом, што на једним сликама видимо наше сопствене, народне осећаје, а на другима такво схваћање и извођење, које нас у маху задобије и убеђује. Како дубина и истинитост садржине, тако и жар и сјај спољности на тим сликама плени душу и око гледаоцево.

У слици смрти кнеза Лазара уметник је, имајући пред очима поглавито карактер иконе, а руковођен при томе природним и истиним својим осећајем, врло вешто одговорио историјском догађају, народном предању и цркви. Лазар је погинуо; по народној песми он је царство небесно претпоставио земаљском; својом смрћу постао је божјим угодником и мучеником за веру. У тренутку кад Лазар душу испушта, долази му на слици анђео смрти, да је прими, а светао на небу крст обасипље га обилном светлошћу, уливајући му тако у последњем часу блажену извесност, да је примљен на небу. Колико је садржине у овој слици! Колико тешке судбе и жалости, и колико опет верске утехе и блаженства! Заиста замисао у хришћанском духу и достојна иконе, и то искључиво српске. Важности и тежини догађаја на слици одговара и њена израда, цртежем и значаја пуним распоредом боја.

Слика св. Саве, коју је Крстић за Нишки иконостас израдио, исто је тако, као и слика смрти кнеза Лазара, изведена по самосталном и новом схваћању тога по српски народ и цркву толико заслужног Неманића. Правој величини и важности његова рода на пољу православља никако не одговара досад уобичајена слика, која га показује у владичанском оделу, и како левом држи штаку а десном благосиља, стојећи при том на амвону или на владичанском месту у олтару. Свети Сава је ту представљен само као старешина цркве. А таква слика његова може врло лако, променивши јој само натпис и додавши јој коју споредност, послужити и као слика другог којег светитеља, који је за живота био старешина цркве. У њој дакле нема ничега, што би искључиво св. Сави било својствено и што би значај његов по српску цркву исцрпило. Према томе се таква слика не може назвати уметничким радом, у којем треба да је предмет представљен по свим својим карактерним белегама и својствима. Колико је потпунији и истини саобразнији Крстићев схваћај св. Саве! На његовој слици св. Сава није само ста-

решина цркве, но је и утврдилац вере и учитељ народа. Дижући десном крст, који је у отачаству своме, осим цркава, на много места подизао, он позива под тај моћни символ хришћански, под знак победе и људског спасења, и опомиње на непопустљиву верност истоме; држећи левом отворено и на груди наслоњено еванђеље, он показује извор поуци својој и дужности пастирској, коју му потврђује штака у рукама побожног штаконоше, ђачета у стихару.

Док је у овим двома сликама Крстић историјски чин са црквеног гледишта прерадио за икону, он је за оне друге две слике, које му је кичица досад извела, зашао у ризнице византијског и старо-српског живописа, које су преобилате мислима и облицима удесним за подмлађење данашњег црквеног живописа у нас. У њима има силног градива, чија би употреба извесно могла дићи данашњу засталост у живопису црквеном, и дати му здрав и поуздан правац у смислу учења наше православне цркве.

И на једној и на другој слици — како на слици Богоматере са младенцем, тако и на слици Христа као просветитеља и спаситеља света, — Крстић је показао, с каквим се огромним успехом дају употребити сликарски замишљаји и облици византијско-српског живописа.

Између сликања Богоматере с младенцем у источној цркви и сликања њеног у западној има велике и битне разлике, која потиче из догматичког учења истих цркава о Богородичином односу према Христу, о њеној светости и о светом посредништву између спаситеља и људи. Источни су сликари, ваљда, према учењу своје цркве остајали озбиљни и достојанствени, и тражећи да у својим сликама складно споје оне тајанствене противности између девичанске скромности и величанства Богоматере, они су Богородицу свакад представљали као неки свети идеал. На сликама источним Богородица, поред све своје светости, уступа испред Христа као сина Божијег. Христос је на таквим сликама главније лице.

Западним сликарима римска је црква, односно Богородице, временом, према својој унутарњој и спољној потреби, створила толико слободе, да су им погдекоје слике Богородице са Христом без икакве озбиљности, светости и достојанства, поред свих уметничких лепота својих у композицији, цртежу и боји.

Сликари XV. и XVI. века лишили су Богородицу на сликама својим сваке светости, поглавито тиме, што су је представљали у односима и приликама, које једино доликују свакидашњем, грађанском животу, а не правом појму о светости.

У доцнијим вековима — у другој половини XVI., у XVII. и XVIII. веку, — кад је римска црква, после јаких потреса реформацијом, почела свим могућим

WWW.UNIBIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

средствима прикупљати се и трудити, да до савршенства надмоћна на земљи дође, у сликарству је узела била мах страсност, верска претераност уз страхан натурализам. Ишло се тиме на то, да се на народ дејствује, да се узбуди, потресе и за вером занесе. У тој струји, пуној верске узбуђености и занесености, створила је себи римска црква од Богородице силно средство, да постигне своје тежње за влашћу. Безбројне ново-измишљене приче о Богородици, уз наслеђене из ранијих векова, даље приписивање Богородици онакових својстава и моћи, које је са Христом готово изједначују, учини, те Богородица постаде средиште целом религијозном животу у католичког света. Није могло бити другачије, но да је и живопис, будући у служби цркве, те приче и моћи износио побожном свету пред очи, и то често у сликама, које и садржином и начином представљања вређају основна правила лепоте и уметности. Па из тога кола слика, које се врло често не слажу са учењем св. писма, но се оснивају на намерном, искључиво католичком учењу, видимо неке усвојене и по нашим светим местима. Тако се н. пр. може видети слика, која представља, како Бог отац и Христос крунишу Богородицу на небу; како Богородица показује отворене своје груди и у њему срце, у које су забодени мачеви; како Богородица, носећи једном руком Христа, а другом, очевидном навлашношћу, држи крин, знак свега девичанства и под.

Оваким сликама нема места у нашим црквама, јер су потекле из чисто католичких црквених прилика; а последњој већ и с тога, што је источна црква већ на трећем васионском сабору, 431. год. у Ефесу, Богородицу назвала „присно-девом“, а на западу се о девичанству Богородичином водила вековима препирка, па је догма о томе утврђена тек 1854-е године. Дотле је наведена слика била омиљена и намерна представа у табору оних, који су девичанство Богородичино тврдили и за њега се борили.

На Крстићевој икони Богородице са младенцем изражено је у свему учење наше цркве, како га видимо представљено на толиким византијским и српским црквеним сликама. На Богородици се огледа светост и милост, а на Христу љубав. У представи Христа Крстић је извео лепу и пуну значења мисао. Са крила Богоматере, која стоји у висини на облацима, Христос као основатељ цркве, као њен врховни управитељ и извор целог њеног унутарњег живота, благосиља Нишку саборну цркву као место, где се продужава његов рад спасења у тројакој, њиме вршеној служби: у поучавању верних, у свештенослужбеним и управи вернима. На Нишку цркву, која се изнад околних зграда диже, пада из облака

светао зрак. Колико је икона лепо замишљена, толико је и сјајно изведена.

На слици Христовој, као просветитеља и спаситеља рода људског, Крстић је, уз композицију пуну еванђелске истине, развио сву лепоту и силу, која лежи у бојама. Дубина и ситост, топлина и сјај боја, сложили се са лепотом цртежа у слику пуну дражи и садржине. Обилата и сјајна светлост око Христа казује његову божаствену, а сам лик његову људску природу. Дубоким бојама изведен лик усред сјаја казује телесност небесног порекла, а свети мир на лицу и у држању Христовом небесну величину у телесној појави. Христос је на слици Спас, који је дошао, да изведе род људски из мрачне власти у Божје царство; он је ту исток с висине, који обасјава оне, који седе у тами и у сенци смртној; он је видело свету, као што казују и речи његове, исписане на еванђељу, које левом руком држи, благосиљајући десном. Око њега, који је представљен на висини, лете, славећи га, симболи четири еванђелиста, који су носиоци победе науке његове по свим странама света, и символска слика његова рођења, његове смрти, васкрсења и вазнесења. Сва је дакле божанствена појава Христова у свету на овој икони обухваћена и сав је његов живот и рад на земљи ту обележен. Величини оваког свестраног замишљаја одговара потпуно и јачина уметничког осећаја и ступањ техничке вештине, изнесене на овој икони.

Слике Крстићеве заслужују, да се на њих обрати јавна пажња. За сада смо их овде обележили у главним потезима само; другом приликом упустићемо се у излагање појединости ради сазнања и оцене потпуне вредности њихове.

Здрав је и по српски црквени живопис користан пут, којим је Крстић у свом раду пошао. За уметника здрава ока и чистих и истинитих осећаја за уметност и своју цркву има у византијском и старом српском живопису лепота и по садржини и по представи. Само треба умети унићи у дух старог сликарства и познавати начин и средства, којим су зографи мисли своје у облике одевали. Правом уметнику остаје лак задатак, да усвојене обрасце преради према данашњем ступњу уметности.

Прикупљајући етнографско градиво по народу, снимајући типове и ношњу народну, Крстић је имао прилике да позна и схвати стари српски живопис по манастирима у Србији, при чему му је јамачно од користи било оно знање, које је као негдашњи ученик богословије стекао. Његове су иконе радостан појав на пољу српског црквеног живописа, а по способностима, којима Крстић као уметник располаже, смемо се надати још многим исто тако лепим, уметнички савршеним иконама.

ЛИСТИЊИ.

КЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— Из штампарије браће Јовановића у Панчеву изашла је књига „Српске народне пјесме (герзовске и ђевојачке) из Босне“. Има у збирци тој на броју 212 песама а скупио их је П. Мирковић. Цена 60 новч.

— У „Општини“ читамо, да је Лазар С. Јовановић дао у штампу своје дело под насловом: „Основи коњарства за употребу земљерадника, особља управе државне ергеле, официра и осталих љубитеља коња.“ Књига ће изнети 11—12 табака а цена ће јој бити 2 динара.

— Изашао је Програм српске велике гимназије Карловачке за школ. год. 1885—6. Ово му је г. XXXIV., књ. XXVII. — На првом месту је чланак: „Жаока пчелина и отров“ од исто тако вредног нашег пчелара као и проф. карлов. гимназије Ј. Живановића; тај је чланак и засеце отштампан. Директор гимназије саопштио је на другом месту у: „Животописним цртама добротвора, професора и директора гимназије Карловачке“ кратак животопис првог директора те гимназије Јована Гроса (од 1791—1798.) Остали је садржај обичан у оваким извештајима. Али из животописа видимо, да је гимназија карловачка посвећена 2 авг. год. 1791., дакле 1891. биће јој пуно сто година. Дотле има још само пет година. Крајње је време и ето никад ваљда згодније прилике, да се са светковином стогодишњице прослави и освећење нове зграде. Потреба нове зграде ваије већ до неба!

— Уредништво „Истине“ у Задру јавља, да је слушаоц ондашње богословије, Милош Парента, под надзором професора исте богословије а уз писмену дозволу пишчеву, превео дело Владимира Гетеа, православног свештеника и доктора богословије у Паризу, под насловом „Exposition de la doctrine de l'Église catholique orthodoxe, accompagnée des différences, qui se rencontrent dans les autres Églises chrétiennes.“ Парента је превео друго издање те књиге, које је изашло пре две године, а преводу је дао наслов: „Изложење учења православне католичанске цркве заједно са разликама, које постоје код других хришћанских цркава.“ Садржај другом издању Гетеова дела ово је: После приступа, у којем се разлике цел књиге, распавља се о правилу вере у опште, затим: I. О догматима православне цркве, а наиме: 1) св. Тројица, 2) видљиви и невидљиви свет, 3) ваплоћење, 4) искупљење, 5) св. Дух, 6) црква, 7) крштење и друге тајне и 8) васкрсење мртвих. II. О моралном учењу православне цркве, а наиме 1) општа начела, 2) позитивни божији закон и 3) еванђелско развиће закона бојжег, III. О дисциплини православне цркве, и то: 1) извори дисциплинарних закона, 2) предмет дисциплине и 3) црквена управа. IV. О литур-

ђији православне цркве, и то: 1) општи појам о литурђији, 2) припрема к литурђији, 3) литурђија оглашених и 4) литурђија верних. При сваком питању изложено је најпре у језгри учење православне цркве, па упоредо разлике у томе учењу римокатоличке, англиканске и протестантских цркава.

— Превод ће изнети око тринаест табака обичне осмине а цена му је за претплатнике „Истине“ само 50 новчића за Аустро-Угарску, а за Србију 1 динар и 30 дин. пара. Дуђанска ће цена књизи бити 80 новчића, односно 2 динара. Претплатници „Истине“ могу уз претплату на лист, коју имају да обнове почетком октобра т. г. припослати администрацији „Истине“ још 50 новчића, па ће им књига у своје време бити достављена.

— Читамо у „Одјеку“: У Паризу је изашла књига под насловом: Две године у Панами, од писца, који из скромности није хтео ставити свога имена, но се задовољио псевдонимом, а зна се, да је то млади Србин Велизар Ј. Мариновић, који је на пољу природних и математичких наука, а нарочито по струци електрике и као техничар стекао у Францеској већ лепа гласа. Он се знатним радовима јавља чешће у великом научном часопису „La Lumière Électrique (Електрична светлост), где ради стално као секретар редакције и доноси одабране недељне прегледе по струци електрике. А сада је изашао пред францеску и јевропску публику са горњим делом пространијих чланака, које је написао из својих успомена и белешака за време свога дужег бављења у Панами (у Америци, где је као техничар у служби друштва за прокоп морског канала између атлантског и великог (мирног) океана имао прилике, да види сам собом све разнолике појаве тамошњих предела у погледу природе и климе, племена и друштва и нове културе. Међу знатнијим умним радницима и вештацима из Јевропе био је код радње око прокопа панамског канала пуне две године и наш вредни земљак, г. Велизар Ј. Мариновић, те принео свој део у највећем техничком предузећу свога века. Књига г. В. Мариновића подељена је на 14 чланака, а поједини чланци писани су тако прегледно и лако, да ово дело донста пружа читаоцу и лецу забаву и поуку. Ова књижевна појава пропраћена је и у францеској штампи с пажњом и симпатијама. Лист „Либерте“ оцењује књигу овако: „Дело је пуно занимљивих појединости. А ради чега се може особито хвалити, то је искреност, срданост писца и згодан обрт, који он даје свом спису. Ово је одлична француска књига, колико по значају онога, који пише, толико и по јасном, лако и поетском језику. И није за мало чудо, кад смо дознали, да и поред оваких особина књиге „писац је Француз само по својим симпатијама, а у ствари је Србин.“ Ми искрено препоручујемо ову књигу свима, који траже корисне забаве и лепе поуке у новијим појавама францеске литературе.“

САДРЖАЈ: Деспирчад. Песме Мите Калића. — Јусуџико и Мејраиџија. Истинита црта из босанске прошлости. Од Божижидара Н. Вршчанина. — Дете. (Л. Ајхрот.) Превео Рајко. — Ирина. Новела Сватоплука Чеха. Превео П. Падејски. (Наставак.) — Девети дан. Путничка успомена. Од Л. Томановића. — Књижевност. Оригиналност поворишних дјела и „Проводације“ Милана Савића. Написао Марко Цар. — Уметност. Сlike Ђорђа Крстића за Нишку цркву. Од Михаила Валтровића. — Листићи: Књижевне новости.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 новч. на по године, 1 ф. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.